

Иван Вазов

Сладкодугмен гост на
държавната трапеза
(Очерк)

„Името ми е легион,
защото сме мнозина.“

(Евангелие от Марка – 9)

I

Бирарията „Червен рак“ беше пълна с народ и тая вечер. Около всичките маси седяха гости, пиеха бира или коняк, гълчеха, смееха се сред една гъста атмосфера от цигарев дим. Малцина само четяха вестници на мътната светлина, която даваха ламбите от потона. На всяка минута шумът, възклицанията „гарсон“, „цал“, „плати“, удрянията с чаши по масите се увеличаваха, както и числото на гостите. Защото часът беше дошел вече, в който министерствата и всички присъствени места се затваряха и канцеларският народ като една недисциплинирана армия хукваше из улиците, разливаше се на четири страни и след малко изчезваше в кафенета, бирарии, гостилници, кръчми, кафе-шантани и прочие Данави делви в столицата, които гълтат една осма от българския държавен бюджет.

Шумът и навалищата растяха и за това още, че студът се усилваше навън; един остър вятър гонеше немилостиво всекиго и обезлюждаваше улицата.

Вратата, която постоянно се отваряше и затваряше, пропусна и един висок, прилично облечен господин с дългнесто, гойно и червено лице, с твърде самодоволно изражение, с черна брада, модно подстригана. Той се спря настрана от вратата и оттам внимателно хвана да се вгледва в бирарията и да рови с поглед из публиката, която се теснеше около масите, като си вадеше полека черната ръкавица от дясната ръка. Вероятно той диреше или празно място някъде, или някого – при масите. И по нехайното му и непринудено държание, и по самоуверения му поглед познаваше се, че той е вещ в това място и стар гост на заведение-то, дето всяка вечер намираше същия дим и шум и същото общество, и нищо не може да го учуди или стесни.

След половина минута назъртане тоя господин остави своя наблюдателен пост и бързо се запъти през масите към противоположната страна, като раздаваше пътом другарски климания и ръкостискания на приятелите. Той се спря при една маса в ъгъла, дето седяха двама души. Единият от тях, по-старият, беше човек мурголик, сухичък, с брада а la Batemberg и с поглед спокоен и полуиронически. Той беше облечен изящно и крепеше на коленете си един чер портфейл, каквито носят адвокатите. Другарят му, млад момък с живо лице, в сиви шаячеви дрехи, но със свенливо учуден и любопитен поглед, познаваше се, че не е

тукашен, а е дошъл от провинцията.

– Здравствуй, Балтов! – извика той към мурголикия.

– О, Жоржо! – И Балтов постана и подаде ръка на новия гост, който закачаше палтото си на стената. – Какво искаш?

– Мерси, мерси... аз ще пия един коняк: вкочаняха – каза Жоржу и притегли един стол и седна тежко на него. После изгледа другаря на Балтова, който машинално бе взел да гледа в един немски вестник, вероятно да се избави от неловкото положение, защото Балтов забрави да ги запознае.

– Ах, да ви запозная: Аврамов, учител от Добрич.

– Аврамов? Брат на нашия архивар Аврамов? И той е от Добрич. Радвам се – извика Жоржу, като пресече Балтова и не го остави да произнесе и неговото фамилиарно име. – Аврамов, чуден човек, колеги сме... та ваша милост сте му брат!

– Не сме братя; има Аврамови други в Добрич – отговори стеснено провинциалният учител, като се изчерви.

– Все едно... Драго ми е. Вие отдавна ли сте тука?

– Завчера пристигна – отговори Балтов... – Гарсон!!... Още две бири и един коняк...

– Пръв път ли ваша милост дохаждате в столицата?

– Пръв път.

– И то сред зима?

– Тъй ми се случи.

– Е, какво впечатление ви прави София? – попита равнодушно, почти машинално Жоржу, като разглеждаше някакви фигури в обявленията на немския вестник.

– Много добро впечатление – отговори Аврамов със сърце.

– Тоест как добро впечатление? За какво? – попита малко сопнато и наставнически Жоржу, като сложи вестника на стола.

Аврамов се посмути малко, па отговори:

– Как? Напредък, улици, здания хубави, богати магазини... Прилича вече на столица...

– И цивилизация, нали? – изсмя се Жоржу.

Аврамов го погледна позачудено.

– Защо? И цивилизация! – отзова се Балтов, за да помогне на провинциала. – Де ще бъде цивилизацията, ако не в столицата – в Бейлер-чифлик ли?

Жоржу гаврътна буйно коняка си, устрели с решителен и войнствен поглед Балтова и каза ниско:

– Цивилизация? Кажи еврейщина, немщина, глупави моди и съсипия, а никак не цивилизация! Ни сянка от нея няма... Трябва човек да е съляп, за да не разбере истинския характер на нашата цивилизация... Разбирам, господството му иде от провинцията и всичко го омайва и той е във възхещение... Но който вникне в основата и на какво се гради всичката тая столична декорация, ще види, че всичко е фалш, калайма и опропастяване... Господин... извинете, забравих ви името.

– Аврамов.

– Господин Аврамов, разберете, тия украшавания не се правят с молитва, а с милиони левове; имате ли ги? Нямаме ги. Кой ги дава? Немците! Сиреч дългове и дългове... Да, всяка една нова улица, къща, богата магазия е една халка на нашето икономическо робство под немци и евреи; всяка дреха, мобил, джунджурия, иглица, с които ни снабдяват безчислените гешефтари, е един комат, който чуждата експлоатация изтръгва из ръцете на бедния български занаятчия и търговец, е последният смъртоносен удар на нашата умираща индустрия. Па и тия разкошни балове и празници, които са на мода днес и разоряват нашата аристокрация – айлъкчийската аристокрация, – действуват като епидемия за българската кесия... И всичко, всичко, що виждаме, що вършим и що наричаме напредък, е само маймунско подреждане, свежда се само към икономическото ни и нравствено подчинение на чужди... Ето, господин Балтов, каква е работата... Покорно благодаря за твоята цивилизация... Аз по бих желал столицата ни да приличаше на Бейлерчифлик, но българските милиони да останеха в България... Нека се цивилизуваме покъсно. Голтаци сме...

Подир тая въодушевена реч Жоржу отхлупи назад шапката си и гневно почука с бастуня си по масата, за да дойде келнерът.

Аврамов беше зяпнал още в устата му, учуден и смаян от това, което чуваше.

Балтов пое спокойно:

– Жоржо, пардон, ти, както винаги, се екзалтираш и всичко преувеличаваш или изопачаваш... Говориш ми все крайности.

– Говоря правото, Балтов! Аз не съм адвокат!

– Говориш парадокси, подмесени с малко право...

– Цяла истина говоря и само истина говоря, опровергай ме... Zwei Gläser Bier¹... и един коняк още със закуски – обърна се Жоржу към слугата, който се яви на зова му.

1. Zwei Gläser Bier – Две чаши бира. (нем.)

– Да предположим, че е истина, но много стара истина, допотопна истина казваш и ти не си Колумбът на тая истина – отговори живо Балтов. – Работата е не красноречие да ми продаваш – каква полза от думи? – а да помогнеш на злото... да изнамериш лека... Аз ще ти целувам ръка, ако направиш това велико откритие... Само ми се чини, че това, което става у нас, фатално трябва да стане: ще подражаваме на европейците, ще заемаме модите и парите им, докато стъпим на собствена нога... Никой не е устоял на напора на времето – нито Китай – и ние няма да устоим... Всички знаем това, че е така... Е добре, лека, лека кажи ми.

– Дай ми власт, дай ми сила и лекът е готов.

– Добре, предположи, че в твои ръце е законодателната и изпълнителната власт на страната. Всесилен си. Как ще попречиш на разпространението на немските боклуци? Ама не забравяй капитулациите.

– Капитулациите не закачам... Ще издам закон: всеки държавен службаш, граждански бил, военен бил, от разсилен до министър, с една реч, всички ония, които веднаж в месеца бъркат в хазната, па и семействата им задължават се да носят дрехи от български платове. Включвам тук и войската. Без това условие никой не може да бъде на държавна служба. Разбираш ме. Предположи сега, Балтов, че се туря строго в действие законът ми. Какво излиза? Ето: сто хиляди хора, най на малка страна, като харчат на година едно на друго по двеста лева всеки *за насърчаване на българската индустрия*, ще оставят в България годишно двайсет милиона лева само от тоя артикул – платовете! А тия милиони сега отиват в чужди джобове... След пет години България ще бъде цветуща и богата, многобройни градове и паланки ще се съвземат и съживят; хурката, станът, машините, фабриките ще дадат работа и хляб на хиляди и хиляди честни семейства... Благодат божия ще настане... Да?

... А твоите капитулации нека си цъфтят... Даже повече, за да се не сърдят виенските и пешенските дипломати, аз ще отпущам платовете им без всякакво мито в столицата... Нека им бъдат купувачи боянските шопи, изпъдените чиновници, които гладуват по цял ден над вестниците в кафенетата, и деветстотинте софийски метачи, вечните викачи на „ура“.

Жоржу млъкна, очите му се устремиха победоносно в Балтова, като че чакаха някое възражение, което той се готвеше да направи на прах. Балтов не отговори, той продължаваше да мълчи иронически и да пуши цигарата си, стисната между зъбите му. Той сещаше всичката непрактичност на Жоржовото учение, но не пожела да му възразява. Може би той и друг път беше слушал и от него, и от други същите филипики

против злото и същите противодействени мерки, невъзможни и немислими на тая минута. Аврамов обаче не удържа възхищението си от тая чудесна идея и се обади:

– Но тогава защо у нас не сторят това умно и законно нещо? Това ще спаси отечеството. Няма ли толкова патриотизъм? Народното събрание например...

Жоржу се намръщи и каза:

– Народното събрание, бай Аврамов?... Ако Народното събрание в последнята си сесия вместо сумата празни решения би издало тоя закон, то би спасило България... България щеше да е длъжна да въздигне приживе паметник на всеки един депутат... Но работата е, че Народното събрание... Нейсе, не – да спи куче под камъче... Казваш, патриотизъм, отечество... Ах, бай Аврамов, познава се, че из провинцията идете. Там още може да минува такава стока като патриотизъм, отечество, в Добрич; а в София и вехтарите-евреи нищо не дават за тях. Провинциал, провинциал си ти... Тука всеки, който може, скуби, ползува се от положението, пълни джоба... Все за народното добро... Разбираш?

Жоржу спря внезапно, защото от съседната маса стана и се обърна насам един господин с твърде важно лице, с бакембарди и с дебел чер бастун.

Тоя господин очевидно ставаше да си отива; като погледна Жоржа, подаде му ръката си.

– Жоржо, чете ли нотата? – попита той ухилено-лукаво.

– Да, московецът пак лае на хаба... Елате, заповядайте... Един пилзнер? – каза Жоржу твърде любезно, като притегляше един стол за него.

– Благодаря, Жоржо, отивам си вече за вечеря. А ргoрoс, прие ли и ти билет за утре вечер?

– Приех го, ще бъда... Пий поне един коняк...

– Мерси, мерси, бързам...

И господинът с бакембардите се промъкна между масите, около които публиката се разредаваше вече, и си излезе.

Жоржовото лице внезапно бе добило безпокойно изражение. Той пошушна Балтову:

– Балтов, как не сме го видели одеде? Той бил зад нас!

– Даскаров ли? аз го видях, мислех, че и ти го видя – отговори равнодушно Балтов. Като произнесе тия думи, погледна часовника си и стана.

– Къде? – запита го Жоржу.

– Отивам да вечерям.

– Стой, заедно ще си вървим.

– Да, да, да си вървим – продума и Аврамов, но познаваше се, че той предпочиташе Жоржовите приказки от вечерята, защото едвам се помръдна и пак остана на мястото си.

– Та вам пътят е съвсем на друга страна, а аз отивам на „Родопи“ и ние още от вратата ще се разделим – каза Балтов, като чукна на келнера.

– Какво, ще плащаш ли? Остави, то е моя работа! – И Жоржу задържа ръката му, която бъркаше в джоба, да извади портмонето.

– Не, не приемам... По немски е моето правило: пил – платил – възрази Балтов.

– Дявол да ти вземе тебе немското правило и немците ти! Ти знаеш... че не мога да ги търпя тия гешефтари! А аз държа за славянското гостолубие! – извика Жоржу и го отстрани грубо от келнера, дошел на викането. Балтов го изгледа полунедоволно, полуучудено.

– Сбогом... Сбогом, Аврамов. Оставям те на попечението на тоя „сладкодумен гост на държавната трапеза“.

И Балтов ухилен се запъти към вратата.

II

Бирарията беше доста опустяла през това време. Чиновниците бяха се разотиили да вечерят. Шумът бе поотслабнал; мътните облаци дим на гъсти пластове свободно и мудно плаваха над масите и над главите на петнайсетината руменолици чехи и немци, които храбро стояха на поста си пред една батарея пълни и празни чаши. По-близо до ламбите няколко български дипломати бяха се углъбочили над вестниците и четяха между редовете на „Нойе Фрайе Пресе“, за да отгатнат какво ще произлезе от руската нота за нихилистите. Оставаха още десетина души българи, които нито пиеха, нито четяха: разговорът им се въртеше около баловете и други дневни въпроси.

Жоржу запали нова цигара, изхвърли дълга струя дим из устата си, но лицето му пазеше вече някаква угриженост, която Аврамов забеляза.

– Кой беше негова милост, одевешният господин? – попита той. Жоржу се намръщи, па му разправи ниско видния служебен чин на Даскарова и учредението, в което служеха и двамата.

– Опасно животно е – продължи той, – дойде ли му нещо до ухото, тозчас при началството, а аз загълчах високо... Представи си, отвращение ми вдъхва, когато му подавам ръката си... Утре, представи си, например една интрига, един донос... и ти се чудиш и се маеш... Да! Вие сте честити, бай Аврамов, в благословената провинция... там такива неща не съществуват.

– Ба, и по нас ги има, само че там може би по-лесно знаеш кой ти е враг и кой приятел – отговори Аврамов.

– Да, да – пое горещо Жоржу, – тук е разврат и лицемерие навсякъде... Не търси характер у тукашните чиновници, тия „солидни винтове на правителствената машина“, както ги наричат някои, те са на онова убеждение, на което им кажат да бъдат, и на оня бог се покланят, когото им посочат. За да запазят топличкото си местце, готови са да жертвуват всичко онова, което им дава човешка физиономия. Чиновник ме виждате и мен, но убежденията си не отричам... Опозиция съм... На черното, да ме убиеш, не казвам бяло... такава ми е натурата. Истина, не отивам по мегданите да се провиквам... Има много пък, които мислят като мене и така гледат на работите, но заравят мисълта си дълбоко като в кладенец и както щеш ги души, не можеш позна косъма им. Има и стотици такива политически хамелеони, на които те е срам да подадеш ръка,

разбираш? И сега са важни птици, влиятелни чиновници, и къщи си направили, и земното си благополучие устроили... А честните, независимите натури гладуват по улиците или подсмърчат в къшетата, забравени и презрени. Например Аврамов... ах, какъв честен човек, какъв добросъвестен службаш, рядкост, ви казвам. Вие можете да се гордеете с такъв един брат...

– Не, той ми не е брат.

– Да, пардон, сетих се... едноименник. Все едно, прекрасен чиновник, а ще си умре на тоя скромнен пост – архивар... Да? Майка му не се е потрудила, когато го е родила, да му претроши гръбнака, за да може да се кланя – ето неговия важен недостатък, разбираш? Просто ужас...

Жоржу заръча още две чаши. Той се разпалеше от собствените си думи: осъждането на обществените пороци усилваше възбуждението му заедно със словоизвергателството му – защото критиката е най-благодарната почва за красноречието: тя го питае и дразни. Еднаж минал на тая трепещуща тема, Жоржу не искаше да я остави. Внимателното слушане пък на Аврамова го насърчаваше. Той пое пак:

– Да, такова е обществото ни, любезни Аврамов, нашата столична, чиновническа интелигенция – мъжката... А женската – съвсем зарежи я! Тоест как? Кукли... Само за моди мислят... На всеки час модните магазини са натъпкани с госпожи нашенски... Една рокля не знаят да ушийт, а вече знаят названието и качествата на всичките скъпи шофове и дрехи: и плюш, и брокар, и сатен де лион, и сорти де бал, и резен-мантиел, и сатен-мервельо, и всякаква парижка попара... Писарските жени ламтят да бъдат облечени като началническите, началническите – като министерските, министерските – като майорските, а майорските си докарват рокли от Берлин, също, каквито носи германската императрица... Скандал цял! Възмущаваш се... Особено баловете, там вече, въображаваш си, жените в елемента си... Там можеш най-нагледно да се увериш колко е смешно това женско същество, което може да диша само под товара на разни фльонги, флинтифлюшки, турнюрчета, шарени дрипелчета, дантелки и корделки, и джунджурии, и безименни глупости. Най-ограничената, най-празната женска главичка у нас може да не знае хиляди работи, които трябва да знае всяка една жена, но знае всичките танцове, що са играли при дворовете на Лудвика XIV, XV и XVI: и полките, и кадрил-монстр, и лансието със смешното му кълчене, което наричат „реверанс“, и това всичкото господин Балтов също ще нарече напредък и цивилизация?... Обяснявам си обаче пустотата на жените: жената е една смес от суетност, капризи и глупост... Тя не е свършен човек,

както е казал един учен. Но мъжете, мъжете със своите фракове и клакове, с които се маскират на баловете... бедни кавалери, просто срам! И всичко това е напредъкът, цивилизацията, българската столица!

И Жоржу яростно тупна с ръка по масата и отхлупи съвсем шапката си назад.

– Какво имаш да кажеш ти! – попита той внезапно Аврамова със сърдито устремен поглед на него.

Аврамов се поизчерви, изненадан от това питане, па зина да каже нещо, нещо напосока, защото той никак не мислеше да говори, а, напротив, беше решен да слуша още. Жоржу обаче го избави от мъчното положение, защото тутакси нов поток от мисли нахлу във възбудения му мозък и той пак почна: той пренесе атаките си в други сфери на българския живот; но фразата му ставаше вече уморена, мислите му излизаха на парцали, без яка свързка, а ненавистта, която гореше в гърдите му, против всичко лошо и пошло се изказваше без въодушевление... Разговорът, или по-право, монологът на Жоржа губеше бързо живостта си, завяхваше... И най-после с една голяма прозявка той тури край на красноречието си и стана да се разплаща. Това действие предизвика пак препирня, сега с Аврамова, но Жоржу и тоя път остана победител.

Когато двамата другари излязоха из „Червен рак“, на улицата беше съвършено тъмно. Студено беше, но вятърът бе престанал и мек снежец сипеше. Няколко минути те вървяха мълчешката, всеки под впечатлението на чувствата и мислите, които разговорът у бирарията беше събудил в душата му. Аврамов беше още цял развълнуван; пред зора му се откриваше един нов кръгозор; той гледаше сега с други очи на онова, което днес още го възхищаваше. Ето какво значи да оставиш провинциалното си задушено гнездце и да се прахосаш по столицата... Ето, човек се среща тука с хора като Жоржа, хора просветени, които умеят да съдят и критически да се отнасят към всичко, което лъщи отвън. Тоя Жоржу каза златни думи. Той още повече се издигаше пред очите му. Скоро и двамата се изгубиха в мрака на Александровската площад, пред двореца.

III

Сутринта, точно в девет часа, Жоржу се намираше в канцеларията при писмения стол. Който видеше Жоржа в „Червен рак“ или на улицата, не би повярвал очите си, че е същият, когато го видеше на работа при ореховата маса със зелено сукно. Лицето му беше пак така пълно, румено, доволно, но как беше сега съсредоточено и осериозничало над купа канцеларски книжа! Една маска от студена замисленост бе метната въз него; очите му имаха строг и безстрастен поглед с отпечатъка на съзнанието на дълга, погледа на един човек, комуто службата е едно свещенодействие. Би казал човек, че този поглед никога не е знаел що е веселост и усмивка, а човекът, на когото принадлежеше – че си е израсъл на този писмен стол и че си е слял съществуването с книгата на него.

С една реч, Жоржу съвсем не приличаше на Жоржа.

Внезапно лицето на Жоржа се замрачи. При деловата, служебната сериозност сега се присъедини и друга грижа, вътрешна и лична. Защото току-що му дойде на ума за снощната непредпазливост, която можеше да има фатални сетнини за него.

И едно неодолимо желание се появи в него да се види с Даскарова, да разбере как е работата, да се успокои.

„Ах, тоя Даскаров, ако ме е чул“!

Той попита един разсилен ниско за Даскарова.

– Дойде и влезе у господин министъра.

Жоржу трепна.

– У господин министъра влезе?

– Да.

– И щом дойде?

– Щом дойде.

– И още е там?

– Още е там.

Лошо предчувствие го обзе. "Защо така бързо е отишъл Даскаров при министъра? – помисли си той. – Навярно да направи доклада за *онова*...? И други път Даскаров тъй скоро влазяше у министъра и стоеше при него по цели часове, но на Жоржа се чинеше, че пръв път днес това става и именно за него, за Жоржовата гибел. При тия мрачни мисли Жоржу остави перото и се облегна отпаднал на стола си. Погледът му се

устреми разсеяно на срещната страна, но тая разсеяност изразяваше силна грижа и безпокойство; устните му машинално и нечуто шушнеха: „Уволнен, уволнен, уволнен!“ Червенината съвсем изчезна от бузите му и гаче и те внезапно се слепиха. „Уволнен, уволнен, уволнен“ – шушнеше му нещо на ухото.

Вратата се отвори, влезе един друг разсилен.

– Господин министърът ви вика – каза той смирено на Жоржа и чакан солдатски изправен отговор.

Жоржу попита със схванат глас:

– Мене вика? – И той втренчи очи в разсилия, като че искаше в лицето му да открие някой страшен секрет.

– Да – отговори слугата.

Жоржу скокна изведнаж, поправи с ръка вратовръзката, хвърли поглед на облеклото си и излезе,

Жоржу влезе в стаята на министъра доста пребледнял.

Министърът пишеше при голямото си писалище в ъгъла на широката, постлана с цветни и скъпи ковчори стая. Една голяма венска соба весело бумтеше.

До писалището стоеше Даскаров.

Жоржу се поклони ниско.

Въпреки всяко ожидание началникът му го погледна благосклонно и му поиска някакви сведения по едно служебно дело. Жоржу му ги даде и с облечена душа се приготви да си иде.

– Ха, почакайте – обърна се пак министърът.

Жоржу наостри уши.

– Аврамов как ви се види? – попита министърът.

– Архиварят?

– Да, той. – И министърът пак се наведе.

– Добросъвестно се занимава, господин министре, добър чиновник – отговори Жоржу. В тоя миг той срещна недоволния поглед на Даскарова.

И министърът се понавъси.

– Да, занимава се добросъвестно, обаче повече с партизанство – забележи натъртено и пораздражен Даскаров, като хвърли строг, почти злобен поглед на колежата си. От вида на лицето и от отзива на Даскарова Жоржу сега напълно се убеди, че той е във всяка опасност и че всичко се касае до кожата на бедния Аврамов. Тая увереност изведнаж го охрабри и той дойде на себе си. Мина му през ума даже да се застъпи за приятеля си, да протестува против уверенията на Даскарова, но тая

мисъл изчезна като мълния из главата му; чувството на самосъхранение преоблада над всички други душевни движения и той не зина нищо да възрази.

„И да кажа нещо, какво ще помогна?... Само ще въоръжа Даскарова против мене“ - помисли си той.

– В партизанство не меси ли се? – попита министърът.

– Господин министре, нищо положително не мога да ви кажа... В канцеларията... гледам го... върши си работата... Какво прави обаче по-вн, нищо положително не зная, не гарантирам нищо...

Тоя уклончив отговор косвено потвърди клеветата на Даскарова. Той беше подписване смъртната присъда на бедния архивар.

Министърът поклати глава знаменателно и погледна Даскарова, комуто лицето сдоби самодоволно изражение.

Министърът кимна благоволително на Жоржу и се наведе пак над работата си. Жоржу се поклони и отиде в канцеларията си. Погледът му светеше; лицето му веднага сдоби прежнната си самодоволна гладкост, закръгленост и симпатичност. Подир страшното стряскане и уплашване идеше пълнейше успокоение. И пак заработи строго над книгата си.

На дванайсет часа Жоржу излезе из министерството. Той се запъти към тях си, като се здрависваше усмихнато с тогова и оногова. Маската на канцеларската сериозност пак остави лицето му изново благо и щастливо.

Когато се озова на „Дондуков“ булевард, той забележи на един ъгъл залепено траурно известие. Той приближи и прочете името на умрелия.

– Рачев – избъбра той поразен. После прочете няколко реда под името на покойника.

– В три часа ще го погребват... Трябва да поискам отпуск за следобед – каза си той. И продължи пътя за към тях си.

Внезапно го извикаха от една бакалница. Той се извърна и видя Балтова.

– Здравствуй, Балтия!

– Здравствуй, какво ново?

– Нищо... Да, нашия Аврамов го постигна нещастие: отчислиха го.

И Жоржу ниско му разправи обстоятелството.

– И знаеш ли? Назначи се на мястото му Ходжов, братовчед на Даскарова... разбираш интригата?

– Клетият Аврамов! – издума състрадателно Балтов.

– И аз ужасно скърбя... И сторих длъжността си... Но... какво

купуваш? Швейцарски салам ли? Я отрежи и на мене бе, да занеса закусчица за обяд – поръча Жоржу на бакалина.

IV

Балът беше в разгара си. Широката зала, прекрасно осветена от множество ламби и от един кристален полилей, гърмеше от звуковете на оркестъра; един ред дами в леки бални тоалети, някои от тях в grand и petit деколте, грациозно се въртяха със своите кавалери в черни фракове и със свит клак в лявата ръка; а когато те заставаха пак до стената, друг ред от танцуващи двойки се завъртяваше и захлъзгваше по гладкия лъскав паркет, който издаваше глух приятен шум от лекото прикосновение на крачетата, обути в атлазени ботинки. После танцът приемаше безбройни още фигури и еволюции по гърмогласната команда на елегантния дирижор.

Играеха кадрил-monstre.

Аврамов, сгушен между зрителите, не сваляше очи от това възхитително зрелище; той пръв път в живота си присъствуваше на такъв празник. Всичко: звуковете на музиката, бляскавата светлина, скъпите цветни тоалети, голите гърди и рамене, миризмите, изтънчените маниери и грациозните движения на дами и кавалери, всичкият този столичен блясък зашеметяваше до немай-къде неговата провинциална душа. Всичко това беше така ново и лъскаво за него, така не българско, така поразително... Но дойдоха му на ума снощните думи на Жоржа и горчив песимизъм отрови впечатленията му. Той се намръщи и обърна към Балтова.

– Е, харесва ли ти се? – попита го усмихнато приятелят му.

– Аз ти много благодаря, дето ме доведе да видя бал в столицата... Чудесни работи... Но твоят Жоржу имаше право. Тая „цивилизация“ не е за България...

Балтов го погледна насмешливо.

– Заразиха ли те неговите проповеди?

Аврамов го погледна сериозно, па отговори убеждено:

– Да, заразиха ме, защото виждам, че всичко истина говори, че е право... Трябва всеки патриот да има Жоржовите идеи и да се обяви против тия разорителни моди... Трябва страшна война да обявим на тая зараза.

– Много се разочарова ти, Аврамов: Жоржу е парадоксален, не слушай го... После, ние не можем да се повърнем към старото.

– Все едно ми е: не харесвам новото.

– Питай Жоржа тая вечер. Жално, че го няма...

Тоя разговор стана през кратката почивка, която делеше кадрил-монстра от лансието. Изведнаж оркестърът гръмна пак и в залата се образуваха десетина карета от танцуващи двойки... При всичкото му лошо настроение Аврамов се захласна в тая нова игра с изящните й дамски реверанси. Когато тя се свърши, разговорът се поднови между нашите приятели.

– Маймунства, български маймунства, нищо повече... Право казваше Жоржу – каза Аврамов.

– Срещнахте ли се и днес? – попита Балтов.

– Не; но снощи, подир тебе, дълго продължавахме разговора за софийските чиновници и балове... Това, което ми той описа, аз го виждам сега с очите си. Да, да, видях го днес, подир обяд, Жоржа, забравих – той вървеше с едно погребение.

– Да, Рачев е умрял... Те бяха най-големи приятели, от детински години приятели.

В тоя миг дирижорът на танцовете даде знак на музиката. Тя засвири пак.

Една вихрушка от черни фракове и полувъздушни свилени рокли се завъртя по гладкия под.

– Това е валс, най-изкусните играчи тука излизат – пошушна менторски Балтов на Аврамова.

– Има ли още много игри?

Балтов извади из външния джоб на редингота си една зелена хартийка.

– Подир валса следва котилйонът, а с него се изчерпва програмата.

– Какво нещо е котилйонът? – полюбопитствува Аврамов. Балтов му обясни.

– Ордените и подарките са донесени от Вена нарочно – завърши той.

– А ти защо не игра досега?

– На котилйона ще играя... Видиш ли оная госпожица с небесната рокля? Нея съм ангажирал.

Но Аврамов внезапно го бутна силно и извика, като гледаше към вратата:

– Виж, виж!

– Какво има?

В тоя миг влазяше една богато накичена дама подръка с един кавалер, който имаше на гърдите трицветен знак от кордели.

Тозчас подир тях идеше един висок, елегантен кавалер във фрак, с

бяла връзка и ръкавици. Той беше Жоржу.

Преди Аврамов да се съвземе от изстъплението си, като виждаше Жоржа тука и в такъв вид, Жоржу го видя и се спусна към тях...

– Ах, и вие ли тука?... Много хубаво!... Добро, добро... Представете си, днеска закъснях – и то по причина... Както и да е, успяхме пак с жената... А? Балът, кажи му здраве... А кое, Балтов, котилйонът още не е игран?

– Сега подир валса ще се играе...

– Слава богу – каза радостно и бързо Жоржу; – а то насмалко щях да изляза на лъжа: още на съботашната вечеринка ангажирах госпожа Н. за котилйона днес... Ето я, чакай да ида да ѝ се поклоня, да види, че съм точен.

И Жоржу се завтече леко, спря се с нисък поклон пред една дама в деколте.

V

Аврамов потегли Балтова за ръка и излязоха в буфетя. Аврамов отведе приятеля си в един празен тъгл.

– Обясни ми, за бога, каква е тая работа?... Аз нищо не мога да проумея – извика той, като разгърна ръце в недоумение.

Балтов разбра причината на смайването на приятеля си.

– Дето виждаш Жоржа ли тука? – каза той спокойно усмихнат.

– Та той е един чуден човек? Снощи се възмущаваше от тая комедия и маймунства, а сега ги прави сам. Забравил, каквото говорил: ни лук ял, ни лук мирисал. Одеве закопал най-добрия си приятел – сега иде да си изиграе котилйона... Съгласи се, това е грозно, безхарактерност. Аз се чудя едно: как можеш да имаш тясно приятелство с такава личност...

Лицето на Аврамов се изчерви от негодувание.

– Напротив, Жоржу е добър човек.

– Ти се подиграваш? Аз сега си спомням и снощи как се примилкаваше той пред оня Даскарова! И пак казваше, че е опозиция!

– Аврамов, ти си наистина от главата до краката провинциал, чистокръвен провинциал. Съставяш си окончателно мнение по първото впечатление, а после падаш от облаците на земята и се чудиш и зяпаш... Жоржу е добър човек, казвам ти, той не е нито низък, нито безсъвестен и в нищо не е по-лош от другите добри хора... Той е само по-умен и по-съобразителен от много други... Че Жоржу е опозиция в душата си, това е вярно, но Жоржу не отива да се удари и разбие в скалата... От таква безумие каква полза?... Няколкото любоугодливи думи към Даскарова или към началника си не му коштуват нищо, но те са един як щит, с който той закриля положението си, къщата си, жената си, покоя си... Геометрическата праволинейност скоро извежда наред улицата... Криволенето между морските камъни – ето в какво се състои философията. Жоржу напада чиновниците, нали? И как още? А Жоржу е немаловажен чиновник и трябва да ти кажа, че е чиновник, откак е пукнал руски топ в България... и настоящи чиновник. Той има два ордена вече и е представен за трети. Под всичките правителства е служил и всичките правителства са го знаели за свой човек... Той е мислил, че сявга ще бъде полезен на отечеството си, ако му служи, отколкото ако се остави да го изгонят от служба и да бездейства. И той съобразява всичките си

действия с тоя практически принцип... Каква полза да рита с бос крак ръжена, да донкихотствува, па като го смачкат, да си прави *рожа* на страдалец, да квичи и да души по телеграмите на вестниците, дано се някак *размъти водата*, та да се поправи и неговото положение... Това е глупаво наистина... Знаеш ли Аврамова, архиваря? Днес го отчислили!

– Как? Той го толкова хвалеше!

– Да, отчислен е, за да се настани на мястото му някой си роднина на Даскарова. Той е жертва на една Даскарова интрига... Жоржу се възхищаваше от Аврамова, но не е посмеял, уверен съм, да го защити, защото е знаел, че няма да го спаси – щом министърът е решил да го изпъди. А Аврамов, знаеш, е малко остричък и съвършено противоположен характер на Жоржа... Защо да рискува и себе си... Па, знаеш, „моята риза е по-близо до тялото ми...“. Но Жоржу страшно и искрено за Аврамова скърби... Днес се видяхме.

– Скърби? – каза иронически Аврамов. – Както скърби и за днешния си приятел... та от голяма жалост не може да забрави котилйона си... Остави ме, Балтов!...

И Аврамов извърна лицето си с отвращение, като че искаше да не види някой неприятен образ.

Балтов почака, за да се извърне, и продължи:

– И това му поведение не трябва да те учудва; то хармонира с принципите на неговата житейска философия... Каква полза да се косим и да се убиваме за едно непоправимо зло? Аврамова, другаря му, извадили, Рачева, приятеля му, закопаха днес... Но Жоржу е изпълнил човешките си длъжности: Аврамова съжалява в душата си, Рачева изпрати до вечното му жилище, а сега изпълнява длъжността си към живота: яде, пие, работи, танцува, защото от тия противоположности се състоят халките на веригата на човеческия живот... Кратък е той, защо да не се възползуваме от него?

Аврамов гледаше с растяще изумление другаря си; той не можеше даразбере: сериозно ли Балтов говори и иска да оправдае пред очите му поведението на Жоржа, или това всичко, което говори за него, е ирония? Погледът на Балтова продължаваше да пази своето обикновено спокойно насмешливо изражение. Това раздразни Аврамова, той каза ядовито:

– А какво ще ми кажеш: тоя Жоржу вчера бълваше змии и гущери върху Австрия и немците, и модите, а сега влачи жена си, облечена като херцогиня в немски дрипи, на бал, а сам се ококорил във фрак и с клак? Ругае чуждата експлоатация, а той сам я поддържа!... Според коя

логика е това?

– Пак най-просто нещо – отговори Балтов. – Той говори онова, което е правото, и се възмущава от злото като човек с чувство, а живее, както всичките хора. Той няма да преправи света... Той е такъв, какъвто си е... Който е против обществото, той бяга от него и отива в планините... А Жоржу не е ексцентрик, нито е дивак. Той обича да живее, епикуреец е и ползува се от развлеченията, които му дава обществото... Щем не щем, ще му се покоряваме на законите, ще му снасяме тиранията, ще си изпражняме кесиите за австрийските гнилости и боклуци, като си запазваме пълното право да псуваме до бога и тях, и немците, и модите му, и обществото му... Какво искаш? Жоржу живее в столицата и като столичан живее столично. Това му е средата, това му е въздухът. Какво да прави? Па ако питаш, и твоят покорен слуга е такава птица.

– Да, но ти не държиш проповед в „Червен рак“. Балтов, ти си поне последователен.

Балтов се втрени в него, сложи си ръцете на рамената му и каза:

– И той е последователен, казвам ти: той прави като всичкия свят и не се дели от стадото. Той стои здраво на принципа си: опозиционствува, когато му прилегне, клатишапничествува, когато трябва, мижи и втелява се, когато е умно, ругае Австрия, защото всеки българин я мрази, ораторствува горещо против модите, защото това е на мода, следва ги – пак по същата причина... С кратки думи да ти кажа, Жоржу е човек от деветнайсети век. *Български* опортюнист, с всекиго добър, всекиму приятел, всякога доволен. С една реч, твърде умен и прелестен човек!...

Аврамов гледаше втрещен на Балтова. Той не хващаше в чертите на лицето му нито подигравка, нито негодувание, то пазеше неизменно своята ехидно-спокойна маска Възможно ли е пък, щото Балтов наистина да намира така естествено, правилно и даже почтено поведението на тоя необясним, безцветен и безпринципен човек.

– Как му е името на тоя Жоржу, да го помня? – попита Аврамов.

– Нали ви запознах снощи?

– Да, но той те пресече, бърбицата, и аз не узнах фамилното му име. А после ти все Жоржу му викаше... Как е същото име на тая антика чиновник?...

– Името му е *легион!* – каза усмихнат Балтов.

И се завтече в балната зала, дето засвири музиката котилйона, като остави другаря си дълбоко замислен в буфетя.

КРАЙ

Източник: Словото

Набиране: Надежда Владимирова и Мартин Митов

Свалено от „Моята библиотека“ [<http://purl.org/NET/mylib/text/4411>]